

УДК 001.894 (497.6:4)

## **МЈЕСТО И УЛОГА НАУЧНО-ИСТРАЖИВАЧКИХ ИНСТИТУЦИЈА У РС\БИХ У ПРОЦЕСУ ЕУ ИНТЕГРАЦИЈА**

### **THE PLACE AND ROLE OF INSTITUTIONS FOR SCIENTIFIC RESEARCH IN RS\BIH IN THE PROCESS OF EU INTEGRATIONS**

**Југослав Јовичић\***

#### **Резиме**

Пред Европском унијом у наредном периоду стоје бројни изазови на економском и политичком плану, а који се могу сублимирати у тези да економија Уније мора постићи већи степен конкурентности и компетитивности у односу на привреду САД-а, Јапана и дивова са Истока: Кине и Индије. Стога су на нивоу Европске уније усвојени различити политички документи као што је Лисабонска стратегија раста и запослености која, између осталог, јасно одређује улогу науке и високог образовања у ЕУ за период до 2010 године. Ови прокламовани политички циљеви ће се реализовати кроз усклађивање и хармонизацију политика и легислативе у овим областима, а створени су и посебни финансијски механизми као што је Седми Оквирни програм ЕУ који треба да управо да убрзају и помогну ту реализацију. Поставља се питање зашто све ове реформе? Па крајњи резултат спроведених реформи треба да буде једно отворено европско тржиште у којем нема препрека за образовану и квалитетну радну снагу, а систем образовања и научних истраживања треба да буде “стуб носилац” флукутације радне снаге и јачања европске економије. Једноставно речено, Европа жели да до 2010. године креира

---

\* Др Југослав Јовичић, доцент, Паневропски универзитет Апеирон Бања Лука

економију која ће бити најдинамичнија и најконкурентија на свијету, а која је заснована управо на знању и иновацијама.

Наравно, поставља се питање каква је улога научно-образовне заједница у РС/БиХ у овом динамичном процесу европских интеграција, стицања статуса земље-кандидата за чланство у ЕУ те стварања новог система европских вриједности. Да ли домаће научно-истраживачке и образовне институције могу преузети позицију лидера процеса интеграционих процеса у БиХ? Да ли се сектор науке и високог образовања у РС и БиХ уопште налази у фокусу интересовања домаћих политичких лидера као што је то случај у Европи и да ли се од ових области очекује да поведу друштво ка напретку и развоју? Да ли западни Балкан и Босна и Херцеговина имају своју “Лисабонску стратегију раста и развоја” као пандан европске верзије стратегије друштвено-економског развоја? На сва ова питања није лако пружити одговоре и прије него ли се покуша барем дјеломично одговорити на ова питања, треба укратко анализирати досадашње активности домаћих академских институција на пољу европских интеграција и учешћа у различитим европским програмима и фондовима.

**Кључне ријечи:** научно-истраживачке институције, интеграције, реформе, економски развој

## Summary

Numerous challenges in economic and political field are before the European Union, and those could be sublimed in thesis that the economy of the Union must achieve higher degree in competitiveness in relation to economy of USA, Japan and giants from East: China and India. Therefore various political documents are adopted at level of European Union, such as Lisbon Strategy of Growth and Employment which, among the other issues, defines clearly the role of science and higher education in EU for period until 2010. These proclaimed political aims will be realised through coordinated and harmonised politics and legislation within these fields, and there are created a special financial mechanisms such as Seventh Framework Programme of EU which should accelerate and support the realisation. There raised a question what are all these reform for? The final result of the applied reforms should be one open European market where there will be no obstacles for educated and qualitative labour, and the education and scientific researches should be “a pillar” for fluctuation of labour and strengthening of the European economy. Simply, Europe wants to create economy that will be the most dynamic the most

competitive in the world till 2010, and which will be based on knowledge and innovations.

Certainly, there is a question what is the role of scientific educational communities in RS/B&H in this dynamic process of European integrations, gaining the status of country-candidate for EU membership and in creation of new system of European values. Are the local research and educational institutions capable to take the role of leader in the integration processes in B&H? Is the sector of science and higher education in RS and B&H in focus of local political leaders at all, as it is a case in Europe and is this sector expected to lead society towards progress and development? Do Western Balkans and Bosnia Herzegovina have their own "Lisbon Strategy of Growth and Development" as counterpart of the European version of strategy for socio-economic development? It is not easy to answer all these questions, so before trying to answer them even partially, it is necessary to analyse shortly former activities of local academic institutions in the field of European integrations and participation in various European programmes and funds.

**Key words:** institutions for scientific research, integrations, reforms, economic development

## 1. Европски изазови

Од момента када је у Мастрихту рођена савремена Европа, посљедњих неколико година њене политичке и економске егзистенције представља период највећих изазова за њу, изазова који захтијевају адекватан политички одговор и координирану акцију свих чланица Уније. Пред Европском унијом се данас отвара много више дилема и питања која треба ријешити као што је усвајање заједничког устава, питање проширења на нове чланице (гдје питање проширења Уније на Турску посебно изазива бројне контроверзе и отпоре), координисани одговор на свјетску економску кризу, заједничка монетарна политика, итд. Међутим, све ове недоумице и проблеми се можда могу сублимирати у једном општем, генералном изазову пред који је стављена нова Европа, а то је како успјети одржати економију Европске уније конкурентом у односу на економије САД-а, Јапана, те дивова са истока: Кине и Индије. А одговор на један овако велики изазов није нимало лак и једноставан, посебно у околностима у којима тренутно егзистира Европска унија и околностима које долазе у будућности.

Иако је можда незахвално давати квалификацију одређеним друштвено-економским процесима који се још одвијају, ипак је недвојбено јасно да европска економија заузима примат пажње свих

земаља чланица и Европске комисије и да је управо један од највећих приоритета Уније креирати јединствен економски простор који ће бити довољно снажна да се упусти у “борбу” са свјетским конкурентима. А ту ситуација није баш блистава када је у питању конкурентност европске економије. Европска економија расте спорије него америчка и пати од ниже продуктивности у односу на америчку, а такође је веома изражен и проблем тенденције пораста удјела старије радне снаге. Осим тога, све је већи проценат увезене робе из Кине (посебно у области текстилне индустрије) која својим квалитетом не заостаје више за робом произведеном у Европи. Забрињава и то што Кина све више конкурише на свјетском тржишту и са робом са високом додатном вриједношћу и да веома много улаже у свој технолошки развој и унапређење инфраструктуре<sup>1</sup>. Поред тога, земље као што су Индија и Јужна Кореја представљају великог конкурента у домену тржишта услуга будући да располажу веома великим ресурсима образоване и јефтине радне снаге. За Европу, такође, представља и велики проблем то што она доста заостаје за САД и Јапаном у домену кориштења информационих и комуникационих технологија, извозу производа високе технологије, те улагању у истраживање и развој.

Додатну отежавајућу околност за Европу представља процес “старења” европског становништва. У односу на остале свјетске регионе, пораст удјела старих лица у укупној популацији се најбрже одвија управо у ЕУ. Све демографске процјене и анализе говоре да ће се до 2050. године европско становништво смањити са садашњих 493 на 472 милиона становника. Но већа опасност лежи у чињеници да ће се и број радно способних становника (15-64 године) смањити за 18 одсто у односу на садашњи број, а број оних изнад 65 година старости биће 60% виши. Резултат једног таквог демографског процеса јесте да ће се промијенити однос пензионера и запослених лица и то тако да ће са садашњих 24% удио пензионисаних особа повећати на скоро 50% до 2050. године (у неким европским земљама тај проценат ће досезати чак и 60%). Наравно, овај процес ће имати и те какав утицај на могућност европске економије и њену способност да пуни социјалне и пензионе фондове. Такође, пораст старијег становништва неминовно доводи и до смањења ефикасности производње, мање стопе економског раста и наравно смањења БДП-а по глави становника.

Стога су политички лидери Уније одлучили да на састанку, који је одржан у марту 2000. године у Лисабону, поставе нови стратешки циљ

---

<sup>1</sup> Лисабонска стратегија раста и запослености - Европа пред изазовима, Време, број 725, 2004.

Европске уније да до 2010. године она постане најконкурентнија и најдинамичнија свјетска привреда, која је заснована на знању и способна да оствари одрживи економски раст са квантитативно и квалитативно бољим запошљавањем и социјалном кохезијом. На састанку је усвојена свеобухватна реформска агенда под називом “Запошљавање, економске реформе и социјална кохезија – пут ка Европи заснованој на информацијама и знању”. Ова агенда је познатија под именом *Лисабонска стратегија*. Њен карактер и суштина лежи у конзистентном повезивању дјеловања у оквиру Уније и у самим земљама чланицама, као и у повезивању свих политика ЕУ у економској, социјалној и сфери животне средине. Као три кључне области за остваривање циљева Лисабонске стратегије идентификоване су:

1. истраживања и иновације,
2. информационе и комуникационе технологије и
3. образовање и обучавање.

Из дефинисане политичке агенде, јасно је да “Нова Европа” своје наде управо полаже у образовање, истраживање, улагање у велике научно-истраживачке пројекте (као што је рецимо пројекат CERN-а на граници Швајцарске и Француске), технолошки развој заснован на употреби нових информационих и комуникационих технологија, реформи образовног система, посебно високог образовања, с циљем да се добију краће и ефикасније универзитетске студије, значајно повећање износа БДП-а за потребе истраживања и развоја, те способности да се таква истраживања комерцијализују, односно претворе у тржишне резултате.

Дакле, из Лисабонске декларације као општег акционог политичког оквира произашли су многобројни други циљеви, декларације, програми и документи који су заправо само конкретизација оквирних економских и политичких задатака Лисабонске агенде. Тако су заправо настали и Болоњска декларација, затим оквирни циљеви попут креирања *европског простора високог образовања* (EXEA) те јединственог *европског истраживачког простора* (ЕРА) који имају за циљ да хармонизују, координирају и повежу огромно европско академско подручје те да омогуће слободно кретање студената, професора и истраживача унутар европских граница без административних препрека и баријера, а све у циљу ефикасног кориштења ресурса земаља чланица и саме Уније.

ЕУ је, поред ових прокламованих политичких циљева, одредила циљ у форми препоруке да до 2015. године све земље чланице Уније повећају сопствена издвајања за науку и истраживање на 3% БДП-а сваке земље чланице и то тако да 2% издвајања долази из јавних фондова, а 1% инвестиција обезбјеђује привреда и приватни инвеститори. Осим тога,

креирани су програми као што је Седми оквирни програм (Framework Programme 7) који има улогу стратешког инструмента у креирању Европског истраживачког подручја и својим буџетом од око 50 милијарди евра помаже у координацији политика и акција земаља чланица.

Такође, важан сегмент у овом политичком процесу има и тзв. Болоњски процес који је започео усвајањем Декларације у Болоњи 1999. године од стране асоцијације европских универзитета, као полазног документа у једном позамашном реформском процесу. Његов циљ јесте да се до краја 2010. године формира европски простор високог образовања и то на начин да се изврши реформа система високог образовања свих земаља потписница ове Декларације и тиме изврши хармонизација цјелокупног система високог образовања у Европи. Крајњи циљ ове реформе заправо јесте постизање боље и веће флукуације академских радника и студената као и радне снаге на европском тржишту рада; побољшање конкурентности самог система високог образовања Европе, те, као крајњи циљ, повећање конкурентности европске економије, засноване на знању и иновацијама.

Из сумарног прегледа најзначајнијих докумената и политика које је усвојила Европска унија, видљиво је да она свој развој темељи на: унапређењу сектора образовања; стварању квалификоване радне снаге за потребе тржишта рада; јачању инвестиција у истраживање и иновације; унапређењу пословања кроз развој информacionих и комуникационих технологија као и на структуралним реформама унутар саме Уније. Крајни резултат спроведених реформи (а највећи дио реформи се управо односи на образовање, истраживање и технолошки развој), треба да буде једно отворено европско тржиште у којем нема препрека за образовану и квалитетну радну снагу, а нови систем образовања и научних истраживања треба да буде “стуб носилац” флукуације радне снаге и јачања европске економије. Дакле, Европска унија се ка путу јачања своје економије и њене конкурентности ослања на оне секторе чијом реформом ће се остварити најбољи ефекат раста и развоја. На том путу будућности Европске уније и њеног јачања и проширивања, огроман дио финансијских средстава је намијењен управо развоју истраживања, иновација и технолошког развоја те заједничкој сарадњи земаља чланица у одређеним програмским активностима.

## **2. Домаће академске институције – преглед стања и активности**

Изазови који стоје пред уједињеном Европом нису само њени изазови. У политичком и економском смислу, ови изазови стоје и пред земљама које се припремају за улазак у чланство ЕУ и које на крају крајева и

припадају Европи својом географском и културном одредницом. Стога је и Европска унија у оквиру процеса дефинисаног “Лисабонском стратегијом раста и запослености” ставила посебан акценат и на процес проширења ка потенцијалним новим чланицама Уније, а то су земље западног Балкана и Турска. Македонија, Хрватска и Турска су већ добиле “позивнице” за приступање у чланство и ове земље се сада налазе у фази дугих и мукотрпних преговора са Европском комисијом како би испуниле низ услова потребних за стицање чланства. Остале су Србија, БиХ, Црна Гора и Албанија као земље којима тек предстоји процес стицања статуса кандидата за чланство у Унији и процес реформе и хармонизације законодавства, у складу са *Acquis Communautaire* Европске уније. Искуство земаља, попут Хрватске и Турске, стечено у процесу преговарања и стицања статуса земље-кандидата, јесте драгоцјено и за институције из Републике Српске и Босне и Херцеговине. А искуство ових земаља говори да су оне свој преговарачки процес започели са оним поглављима која су можда најмање дисхармонична са легислативом ЕУ, а то су образовање, наука и истраживање. Стога као путоказ треба имати “мапу преговора” ових земаља и њихова специфична искуства, како би се што боље припремили за предстојећи процес европских интеграција.

Поставља се оправдано питање каква је улога образовних и научно-истраживачких институција у РС и БиХ у свјетлу предстојећег процеса преговора са Европском унијом и усклађивања домаћег законодавства. Да ли ове академске институције могу дати одређени допринос бржем спровођењу неопходних реформи и да ли оне могу преузети улогу “лидера” у процесу европских интеграција када су питању домаће институције? Да би се дао одговор на такво питање, мора се прије свега анализирати досадашња улога академских институција у области хармонизације националне легислативе, те ниво и интензитет активности научно-истраживачких институција у неким од многобројних фондова и програма које ЕУ финансира и који су отворени за земље чланице и земље-кандидате за чланство. Такође, да би се сагледала улога и значај академских институција, потребно је анализирати и амбијент у којем живи и ради академска заједница у Републици Српској и Босни и Херцеговини и какви су њени стратешки планови и одређења за период до 2010-2015. године, када је кључним политичким документима Европска унија планирала да доврши добар дио структуралних реформи, барем када је у питању сектор образовања, научних истраживања те реформе тржишта рада.

Прије него што се покуша укратко приказати досадашња пракса и искуство домаћих институција на плану евроинтеграција и учешћа у различитим ЕУ програмима, треба дати уводне напомене које се тичу

самих међународних, односно европских програма за науку, истраживање и високо образовање. Наиме, институције из Републике Српске, тј. БиХ нису биле у могућности да све до јануара 2009. године пуноправно учествују у програмима попут FP7, COST, EUREKA, или у неким другим програмима Заједнице (Community Programms) које финансира Европска унија. Разлог је лежао у чињеници да Босна и Херцеговина није имала статус пуноправне чланице ни у једном од поменутих програма Заједнице, односно није имала потписан споразуме или меморандуме о научно-техничкој сарадњи са Европском комисијом, чиме би јој била отворена врата за улазак у већину европских програма за науку и образовање. Стога је учешће домаћих академских институција у европским програмима у великој мјери било ограничено и сведено на ниво парцијалног, или боље рећи *ad hoc* учешћа, док је само искуство истраживача у оваквим програмима (тима и у самом процесу међународне академске сарадње) минимално.

Међутим, у новембру мјесецу 2008. године, Босна и Херцеговина је у Бриселу потписала са Европском комисијом *Меморандум о разумијевању*, чиме је од 01. јануара 2009. године стекла статус пуноправног учесника у Седмом оквирном програму Европске уније, односно добила је позицију тзв. “придружене земље” коју углавном имају земље кандидати за улазак у чланство у ЕУ или које се припремају да добију тај статус. Такође, у припреми је потписивање Меморандума о разумијевању за стицање статуса пуноправне чланице у COST програму. Потписивањем ова два значајна документа, Босна и Херцеговина је, барем у академском смислу, постала дио Европске уније и интегрални дио јединственог европског истраживачког подручја који је као политички циљ прокламован Лисабонском стратегијом. Наравно, није потребно пуно објашњавати о каквом се политичком интересу и значају ради за Републику Српску и Босну и Херцеговину. Дакле, процес европских интеграција у БиХ је већ почео и значајно напредовао, гледано кроз призму академског дјеловања домаћих институција.

Без обзира на околност да БиХ није била пуноправна чланица ових европских програма све до прије неколико мјесеци, ипак њеним институцијама није било ускраћено и да учествују на одређени начин у ЕУ програмима и да буду дио европског простора високог образовања те европске истраживачке области у функционалном смислу. Институције из РС и БиХ су свакако учествовале дуги низ година у разним ЕУ програмима и пројектима и тиме давале свој допринос ка спровођењу Болоњске реформе и имплементацији стратешких политичких и економских циљева Европске уније. Од свих међународних програма који су се реализовали у Републици Српској и БиХ, свакако највећи индекс



пенетрације међу домаћим академским институцијама имао је TEMPUS програм (Trans-European mobility scheme for university studies) који је био саставни дио CARDS програма ЕУ. Иначе, TEMPUS програми финансирају пројекте сарадње у области развоја наставног плана и програма и иновација, у области обуке наставника, универзитетског менаџмента, као и структуралне реформе у високом образовању. Посебан нагласак је стављен на мобилност-размјену академског и административног особља високообразованих институција, како из ЕУ тако и из партнер - земаља. Академске институције из Републике Српске имају убједљиво највише искуства у овом међународном програму, гледано по броју пројеката као и по броју учесника из области високог образовања и научно-истраживачког сектора и стога ови пројекти имају свакако највећи значај за промоцију и умрежавање академских институција Републике Српске. Бројчано, приказано, до 2006. године је у БиХ реализовано 93 TEMPUS пројекта<sup>2</sup>.

*Збирни резултати за TEMPUS програм, у периоду 1997-2006 година:*

Укупан број пројекта у којима су учествовале БиХ институције	Укупни буџет	Од тога / број пројеката у којима су учествовале институције из РС	Укупни буџет
93 пројекта	25.967.621,50 ЕУР	53 пројекта	16.314.842,50 ЕУР

Процентуално гледајући, институције из РС су учествовале у 57% TEMPUS пројеката у БиХ, односно институције из Републике Српске су учествовале у 53 пројекта. У ова 53 реализована пројекта, учешће је узело укупно 27 институција из РС и то махом институције високог образовања, институти, привредне коморе, министарства те други јавни и привредни субјекти.

Но, прави утисци и цјелокупна слика се може тек стећи када се предоче и остварени резултати учешћа научно-истраживачких институција Републике Српске у Оквирним програмима ЕУ. Као што је већ поменуто, Оквирни програми (*FP - Framework Programs*) Европске комисије су главни инструмент за финансирање научних истраживања у Европи. Први циклус Оквирних програма почео је још далеке 1984. године и трајали су у циклусима од четири године, с изузетком задњег ФП7 програма који траје шест година (2007-2013. године). Ови ЕУ

<sup>2</sup> Пројекат “Јачање сарадње АНУРС, универзитета и научноистраживачких института са академијама наука и умјетности и научноистраживачким институцијама у иностранству”, Академија наука и умјетности Републике Српске, Бањалука, октобар 2008. године

Програми помажу при организацији сарадње између универзитета, истраживачких центара и индустрије (укључујући мала и средња предузећа) те пружају финансијску подршку за њихове заједничке пројекте. Као што је већ речено, БиХ није била чланица у Оквирним програмима ЕУ све до јануара 2009. године, па је самим тим и њеним институцијама простор за учествовање у овом програму био доста сужен. Без обзира на овај ограничавајући фактор, институције из БиХ, односно Републике Српске, имале су одређеног искуства и у овим Програмима ЕУ.

*Збирни резултати за Framework Programme 5 и 6<sup>3</sup>*

Укупан број пројекта у којима су учествовале БиХ институције	Укупни буџет	Од тога / број пројеката у којима су учествовале институције из РС	Укупни буџет
53	2.564,886 ЕУР	10	385.876 ЕУР

Дакле, када се ради о резултатима академских институција из Републике Српске у *Оквирним програму 6*<sup>4</sup>, општи показатељи и параметри говоре да је ниво учешћа значајно мањи у односу на Темпус програм (но треба нагласити и да су предуслови за учешће у ФП пројектима далеко захтјевнији као и то да БиХ није била пуноправна чланица Програма). Процентуални износ учешћа домаћих институција у ФП 5 и 6 се креће око 17% у односу на све реализоване пројекте из БиХ, док је тај проценат у Темпус програму 36%. И број учесника у ФП пројектима (укупно 9 институција из РС) је далеко мањи него што је то случај у Темпус програму. Такође, и буџетски дио који су приходовале домаће институције је неколико пута мањи.

*Листа РС институција које су учествовале у ФП6 програму*

Акроним пројекта	Назив пројекта	Учесник пројекта из РС
INSWAB	Integrated Solid Waste Management in Albania and Bosnia and Herzegovina	Завод за урбанизам РС
SARIB	Sava River Basin Sustainable Use Management and Protection of Resources	Универзитет у Бањалуци-Пољопривредни факултет

<sup>3</sup> Ibid

<sup>4</sup> У Оквирном програму 5 није учествовала ниједна институција из Републике Српске

FLEXHEAT	Flexible Premixed Burners for Low-Cost Domestic Heating System	Универзитет у Бањалуци- Машински факултет
RECOAL	Reintegration of Coal ASH Disposal Sites and Mitigation of Pollution in the West Balkan Area	Универзитет у Бањалуци- Пољопривредни факултет
TEMPOH	Innovative Costs Effective Technologies for the Efficient Management of Solid Waste in BiH	Министарство за урбанизам, стамбено-комуналну дјелатност, грађевинарство и екологију РС
BAFN	Balkan Agro Food Network	Универзитет Бањалука- Технолошки факултет
SEEGRID	South Eastern European GRid-enabled eInfrastructure Development	Електротехнички факултет - Универзитет у Бањалуци
SEE-GRID-2	South-Eastern European GRid-enabled eInfrastructure Development 2	-Електротехнички факултет- Универзитет у Бањалуци -Електротехнички факултет - Универзитет у Источном Сарајеву
RACWEB	Risk assessment for customs in western Balkans	EXIT CENTAR - IT BUSINESS SUPPORT CENTRE, Бањалука
ELLECTRA-WEB	European electronic public procurement application framework in the Western Balkan region	-EXIT CENTAR - IT BUSINESS SUPPORT CENTRE, Бањалука -Министарство науке и технологије РС
*SEE-ERA Net call 2007	Definition of research needs on identification, prediction and surveillance of emerging and re-emerging zoonoses in West Balkan area	Медицински факултет у Фочи
*SEE-ERA Net call 2007	A Collaborative South East Europe Seismic Network (CoSEESNet): Towards Early Warning System and Real Time Seismic Monitoring in South East Europe	Републички хидрометеоролошки завод РС
*SEE-ERA Net call 2007	Phenotypic and genotypic characterization of Pasteurella multocida and Mannheimia haemolytica strains isolated from sheep and goats originated from Greece, Serbia, Bosnia and Herzegovina	Ветеринарски институт "Др Васо Бутозан"

Када је у питању Седми оквирни програм, ситуација је нешто боља. У току прве године ФП7 програма, тј. првом кругу позива за пријаву пројеката, Босни и Херцеговини је одобрено укупно 10 пројеката, а од тога 2 из Републике Српске. Пројекте су добили Пољопривредни и Електротехнички факултет Универзитета у Бањалуци.

Што се тиче других европских програма за науку, истраживање и високо образовање (COST, EUREKA, ERASMUS MUNDUS, Life Long Learning-LLL, CEEPUS, и други), институције из Републике Српске до 2008. године нису учествовале ни у једном од ових тематских програма (с изузетком учешћа у једној COST акцији коју је имао Ветеринарски институт “Др Васо Бутозан”), нити домаћи истраживачи имају било каква партнерска искуства у овој области. Иако БиХ, односно Република Српска, није чланица ових Програма, неколико пута годишње се у оквиру програмских активности објаве позиви за пријаву пројеката који су намијењени институцијама Западног Балкана па тако и институцијама из БиХ. Међутим, према досадашњим подацима који су доступни, ниједна академска институција из РС није апликовала на ове програмске пројекте што је велика штета узимајући у обзир погодности које нуде ови програми и пројекти.

Оваква слика остала би непотпуна без кратког прегледа тренутне ситуације у којој тренутно егзистира академска заједница у Републици Српској и Босни и Херцеговини. Већ на први поглед јасно је да од “некадашњег сјаја” остало мало тога и да се заправо у послеријатном периоду ради на поновној изградњи инфраструктуре, набавци опреме, изградњи објеката и лабораторија те кадровском јачању. Посебно проблематичну околност представљају двије чињенице. Прва која највише отежава брзу ревитализацију научно-истраживачког система у БиХ јесте да нема више великих финансијера и наручиоца научно-истраживачких пројеката као што је то био случај у бившој СР БиХ. Наиме, 1990. године издвајања за науку и истраживање су достигала износ од око 200 милиона данашњих КМ, а од тога је за подручје данашње Републике Српске тај износ се кретао око 60 милиона КМ<sup>5</sup>. Ако то упоредимо са данашњим издвајањем од око 4 милиона КМ колико се издваја за науку и истраживање из буџета РС, онда је јасан омјер улагања данас и прије 19 година. Међутим, додатна отежавајућа околност јесте и чињеница да је те давне 1990. године у укупним издвајањима за науку и истраживање, привреда СР БиХ учествовала се негдје око једном трећином, што значи да је већ тада СР БиХ имала ниво и омјер улагања у

<sup>5</sup> Стратешки правци развоја науке и технологије у Републици Српској, Министарство науке и технологије РС, 2004. година

RTD сектор који представља пожељни ниво за Европску Унију. Ово нас доводи до друге чињенице која негативно дјелује на развој научно-истраживачког сектора, а то је да је домаћи RTD сектор био веома зависан од великих индустријских комплекса и система који су (као што је то случај и у другим земљама) били највећи наручиоци, али и конзументи истраживачких резултата. Пропашћу индустријског сектора у БиХ, природно нестао је амбијент за нормално функционисање сектора истраживања и технолошког развоја. Махом се радило о намјенској индустрији бивше ЈНА или индустријским секторима који су наслоњени на намјенску индустрију.

Данас ситуација није ни приближно повољна да би се могло говорити о поновном процвату научно-истраживачког сектора у РС и БиХ, али се свакако сваке године осјећа одређени напредак и помак у креирању амбијента за рад и развој високообразовних и научно-истраживачких институција. Тако је новелираним Законом о научно-истраживачкој дјелатности из 2007. године, научно-истраживачка пракса у Републици Српској дефинисана као дјелатност од општег интереса. Законом се наводи да је научно стваралаштво базирано на неколико принципа као што су: слобода и аутономија стваралаштва, етичност научника и истраживача, јавност рада, а посебно се наглашавају принципи као што су међународно вредновање резултата истраживања, повезаност са образовањем те базираност научног стварања на потребама развоја привреде. Такође, по први пут буџетска средства за остваривање научно-истраживачких програма су значајно повећана и законски су утврђена у износу од минимално 0,15% до максимално 1% укупног друштвеног бруто производа РС. Зато је ово је добра прилика да се направи одређени искорак у унапређењу ове области и да се стимулишу све научно-истраживачке институције за учешће у ЕУ програмима за науку, истраживање и технолошки развој. Сем тога, из Развојног програма Републике Српске планирана су или су већ реализована значајна финансијска улагања у изградњи инфраструктуре и набавци неопходне опреме за све истраживачке институције.

Када се ради о области високог образовања, ту је тренутна ситуација далеко повољнија и може се рећи да је опсежна реформа под називом “Болоњски процес” већ одавно почела на домаћим универзитетима и да се очекују први повратни резултати. Но посебно питање јесте да ли је и реформа конципирана на најбољи начин и да ли су већ у самом почетку нека рјешења стихијски креирана.

Босна и Херцеговина се као држава прикључила Болоњском процесу и преузела све обавезе које произилазе из тог значајног документа. Министри образовања из Републике Српске и Федерације БиХ су на

коминикеу у Берлину потписали изјаву којом се у име својих Влада обавезују да ће спровести реформу високог образовања и створити предуслове да се универзитети из БиХ равноправно укључе у Болоњски процес. Као посљедица тога Републике Српска је у 2006. години усвојила нови Закон о високом образовању, који отвара могућност Универзитетима у РС да крену са процесом реформе (интеграција Универзитета, усвајање нових хармонизованијих наставних планова и програма, акредитацију високошколских институција, унапређење система осигурања квалитета у високом образовању, укључивање студената у управљање универзитетом, промоцију међународне сарадње и признавање иностраних квалификација, итд.) те постепеним изласком на европску академску сцену. Након неколико година одлагања и усаглашавања текста приједлога, у јулу 2007. године и Парламентарна скупштина БиХ усваја Оквирни закон о високом образовању БиХ као финални документ који је од изузетне важности за све академске институције у Босни и Херцеговини и Републици Српској. Битно је само поменути да овај Закон промовише неколико принципа на којима ће се развијати и унапређивати систем високог образовања у БиХ и Републици Српској, од којих су најважнија начела модернизације система високог образовања БиХ у складу са начелима Болоњске декларације те јединства наставног процеса и научно-истраживачког рада. Закон о високом образовању РС и Оквирни закон о високом образовању БиХ су, може се слободно рећи, увели низ новина систем високог образовања у Босни и Херцеговини давањем нове улоге и одговорности неким постојећим институцијама, али исто тако су увели и низ нових институција које својим дјеловањем на националном и међународном плану имају значајан утицај на развој процеса интернационализације и уласка домаћих академских (научно-истраживачких и високообразовних) институција у европску истраживачку област и европски простор високог образовања.

Ова два законска акта представљају камен темељац даље реформе и развоја, не само високог образовања, него и научно-истраживачке дјелатности као његовог неодвојивог дијела. Усвајањем ових Закона створене су претпоставке да се приступи промјени конвенционалног система високог школства и да се кроз нови модел афирмишу принципи научне изврсности, универзитетске аутономије и сопствене одговорности према друштву. Да ли ће тако и бити, остаје да видимо кроз неколико година. Но, ово је и добра прилика да се нешто уради на плану унапређења научно-истраживачког рада на домаћим универзитетима и стварању кадрова, односно да се посвети пажња “другом” сегменту дјеловања универзитета који је поприлично замро посљедњих неколико година и свео се добрим дијелом на позиције “локалног” научног

стваралаштва и дјеловања. У сваком случају, домаћим академским институцијама је широм отворен пут ка системској реформи и преузимању нове улоге и позиције у друштву које жели да постане саставни дио “Нове Европе”, будући да је управо академски сектор међу првим областима у РС који је одважно кренуо у процес хармонизације легислативе и корјеним реформама. Од самих академских институција зависи колико ће испунити очекивања и да ли ће се препознати као генератор економског развоја и свеукупних друштвених промјена које слиједе у наредном периоду.

### 3. ЕУ интеграције и шанса за бржи развој

Као што је познато, Босна и Херцеговина је 2008. године потписала Споразум о стабилизацији и придруживању и преузела обавезу да озбиљно приступи великим реформским процесима и усаглашавању сопственог законодавног система. За овај посао се треба веома добро припремити, имајући у виду одређена позитивна и негативна искуства Румуније, Бугарске, Хрватске и других земаља које су прошле све фазе процеса европских интеграција. Имајући у виду досадашња искуства академских институција у РС и БиХ, поставља се питање да ли оне могу дати свој допринос да се процес евроинтеграција спроведе много ефикасније и на који начин? Из претходних излагања може се наслутити да одговор на ово питање није једноставан нити је он временски одређен.

Прије свега треба уочити коју функцију и значење Европска унија данас одређује сектору образовања и истраживања и какав је политички став заузет у односу на ове област. Европска унија данас као своје стратешке приоритете уврштава, поред пољопривредне, енергетске, вањске и безбједносне политике, и политику истраживања и технолошког развоја. Она је недвосмислено указала на то развијајући механизме и програме за њихову имплементацију као што је Седми оквирни програм који својим огромним буџетом парира издашним ЕУ фондовима за пољопривреду и регионални развој. Поред тога, Лисабонском стратегијом се образовање, наука и истраживање уврштавају у сам врх програмских приоритета који ће бити ослонац европској економији ка достизању жељеног циља. Заиста се кристално јасно виду улога и позиција РТД сектора у данашњој Европи. Има ли онда смисла да се и у РС и БиХ не додијели иста улога и функција областима образовања и истраживања. Нажалост, нема пуно аргумената који поткрепљују тезу таквог “еквивалентног третмана” и стратешког позиционирања науке код нас. Досадашња реформа научно-истраживачког сектора је показала да још увијек нема јасно дефинисане дугорочне стратегије развоја науке и

високог образовања у РС и БиХ, да реформа која је већ узела маха поприма обресе *ad hoc* акције и да има доста различитог поимања и тумачења принципа Болоњске декларације, да политички лидери још увијек не придају мјесто и важност научно-истраживачком сектору на начин како је то утемељено политикама Европске уније.

За овакав системски приступ науци код нас нема оправдања јер наша наука, ма како суочена са проблемима и слабом финансијском подршком, већ неколико година крупним корацима корача према Европи и заправо она данас већ јесте дио свих европских дешавања и реформи. Домаћим академским институцијама је одавно упућен позив Европске уније да буду дио јединственог европског академског простора и да равноправно са европским партнерима учествују у различитим програмима и пројектима. Цијели овај политички процес је започет под грчким предједавањем ЕУ, када је, на самиту у Солуну 2003. године, ЕУ потврдила европске перспективе за земље Западног Балкана те одлучила да ојача процес стабилизације и придруживања (САП) уводећи неке нове иницијативе и програме подршке. Тада је, између осталог, инициран тзв. “Акциони план из области науке и технологије за земље Западног Балкана” по којем се овим земљама по убрзаној процедури помаже у стицању неопходних услова, потенцијала и капацитета за интеграцију у научно-истраживачке активности ЕУ те пуноправно учешће у ЕРА-и, Оквирним и другим Програмима ЕУ. Ова иницијатива је додатно ојачана под аустријским предједавањем, када је, у јуну 2006. године у Бечу формирана тзв. “Управљачка платформа за земље Западног Балкана у области науке и истраживања (Steering Platform on Research in Western Balkan Countries), након чега је услиједило формирање Секретаријата ове Платформе и покретање е-портала ([www.see-science.eu](http://www.see-science.eu)).

## Закључак

На основу досадашњих активности и стечених искустава нема сумње да наше научно-истраживачке институције већ имају улогу предводника у динамичном процесу реформи који се популарно зове процес европских интеграција. Оне не само да већ годинама равноправно учествују у скоро свим европским фондовима и програмима за науку и високо образовање, него и својим знањем и експертизом дају допринос креирању политика Уније и изградњи јединственог европског истраживачког подручја. Стога се мора редефинисати и њихова позиција и улога у нашем друштву у свјетлу предстојећих реформи и уласка у породицу европских чланица.



## Литература

1. Стратешки правци развоја науке и технологије у Републици Српској, Министарство науке и технологије РС, 2004. година
2. Стратегија научно-технолошког развоја Босне и Херцеговине, Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине, Сарајево 2007.
3. Лисабонска стратегија раста и запослености - Европа пред изазовима, Часопис Време, број 725, 2004 година.
4. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions towards joint programming in research: working together to tackle common challenges more effectively, European Commission, Brussels, 2008.
5. Иво Шлаус и Крунослав Писк, "The future of South-Eastern Europe in 2050: R&D needs in the Region", WBC-INCO.NET report, септембар 2006
6. European Commission, CEPS, DIW Berlin and CASE, 2008., Executive summary: "Demographic Trends, Socio-Economic Impacts and Policy Implications in the European Union-2007", Brussels,
7. Thematic Report on Innovation Infrastructures in the Western Balkan Countries - Bosnia and Herzegovina, Version 2; Information office of the Steering Platform on research for the Western Balkan countries, SEE-SCIENCE.EU, April 2008.
8. Needs/Offers Matrix and Analysis; Information office of the Steering Platform on research for the Western Balkan countries, SEE-SCIENCE.EU, D11/ v1.1; Evelina Santa, Berna Windischbaur, Austrian Research Promotion Agency, Wien, Фебруар 2008.
9. Science and Technology in the Western Balkan - Reports of the information Office of the Steering Platform on Research for Western Balkan Countries, edited by Elke Dall, Austria, 2008.
10. SEE-ERA.NET White Paper - Transition Studiea Review, SEE-ERA.NET Consortium, у издању SpringerWienNewYork, Volume 14, Nr.2, 2007.
11. "Реализовање Европског подручја високог образовања", Коминике Конференције Министара одговорних за високо образовање, Берлин, септембар 2003. године
12. Пројекат "Јачање сарадње АНУРС, универзитета и научноистраживачких института са академијама наука и умјетности и научноистраживачким институцијама у иностранству", Академија наука и умјетности Републике Српске, Бањалука, октобар 2008. године